

Jusuf Mamedalijew

Hieronim Sierński
Biblioteka Główna AGH

Jusuf Mamedalijew urodził się 31 grudnia 1905 roku w Ordubadzie, mieście w zachodnim Azerbejdżanie. Azerbejdżan w latach 1920–1990 wchodził w skład ZSRR, jako Azerbejdżańska Socjalistyczna Republika Radziecka. W Ordubadzie Mamedalijew ukończył szkołę średnią i w 1923 roku rozpoczął naukę w Wyższym Instytucie Pedagogicznym w Baku, który ukończył w 1926 roku. W tym samym roku rozpoczął pracę zawodową. Przez 3 lata był nauczycielem w Azerbejdżańskiej Szkole Techniczno-Pedagogicznej i na Wydziale Robotniczym w Irvanie. Aktywnie też uczestniczył w życiu społecznym. Zwracał też uwagę na rolę środków masowego przekazu, w prasie podkreślał potrzebę aktywności młodych ludzi, a zwłaszcza dziewcząt. W 1929 roku rozpoczął kolejne studia. Został przyjęty na drugi rok na Wydziale Chemicznym Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego, który ukończył w 1932 roku. Podczas studiów miał szansę studiowania u sławnych profesorów chemików Nikołaja Ziełińskiego i Aleksieja Balandina oraz został jednym z pierwszych asystentów w Laboratorium Chemii Organicznej katedry ze specjalizacją „organokataliza” Wydziału Chemii. Po zakończeniu edukacji pracował w fabryce chemicznej nr 1 w Moskwie. Następnie został przeniesiony do Azerbejdżanu, gdzie początkowo kierował Katedrą Chemii Organicznej w Instytucie Rolnictwa Azerbejdżanu. W latach 1933–1945 pracował w Azerbejdżańskim Instytucie Badań Naftowych w Baku, gdzie został kierownikiem laboratorium. Stosunkowo szybko odkryto jego talent i zadatki na doskonałego naukowca. W 1933 roku otrzymał tytuł kandydata chemii, będący odpowiednikiem doktoratu, bez obrony pracy doktorskiej. W 1942 roku został doktorem chemii, a w 1943 roku uzyskał tytuł profesora. Praca, którą wykonywał poświęcona była naukowym problemom petrochemii i organokatalizy i była ściśle związana z rozwojem krajowego przemysłu rafineryjnego i petrochemicznego. Niektóre jego rozwiązania naukowe przyjęto za podstawę nowych procesów przemysłowych. W pracy tej przeszedł wszystkie szczeble kariery naukowej, kolejno zajmując stanowisko profesora nadzwyczajnego, profesora, szefa katedry i w latach 1954–1958 rektora. Podczas II wojny światowej opracował metodę syntezy izopropylbenzenu przez alkilowanie benzenem propylenowym, co pomogło zapewnić wysokooktanowe paliwo dla lotnictwa. W tym okresie opracował mieszaninę przeciwzłogową, która miała ogromne znaczenie w boju. Była to mieszanina surowców do materiałów wybuchowych powiązana z toluenem. Jednakże wówczas, a nawet po wojnie niewiele

W kwietniu 2019 roku w pawilonie Wydziału Wiertnictwa, Nafty i Gazu odstonięto tablicę pamiątkową poświęconą Jusufowi Mamedalijewowi, doktorowi chemii, akademikowi Narodowej Akademii Nauk Azerbejdżańskiej SRR, a także prezesowi Narodowej Akademii Nauk Azerbejdżańskiej SRR.

osób wiedziało, że autorem tego niszczycielskiego „koktajlu” jest Mamedalijew. W 1945 roku została założona Akademia Nauk Azerbejdżańskiej SRR. Mamedalijew miał wówczas 40 lat i był jednym z 15 znanych ludzi, założycieli akademii i pierwszym akademikiem w Azerbejdżanie. Sytuacja ta pozwala wnioskować, jak wybitnym był chemikiem, naukowcem, innowatorem i organizatorem przemysłowej produkcji toluenu i wysokooktanowego paliwa YH. Cały okres rozwoju nauki w republice związany jest z jego imieniem. W 1946 roku otrzymał nominację do pracy w Ministerstwie Przemysłu Naftowego ZSRR, gdzie został przewodniczącym rady naukowo-technicznej ministerstwa. W latach 1951–1954 był akademikiem-sekretarzem Akademii Nauk Azerbejdżańskiej SSR Wydziału Fizyki, Chemii i Ropy Naftowej. W latach 1947–1951 i 1958–1961 był prezesem Akademii Nauk Azerbejdżańskiej SRR. Z jego inicjatywy powstał w Baku Instytut Procesów Petrochemicznych. W 1959 roku utworzono filię Instytutu w Sumgaicie, który w 1992 roku został przekształcony w Państwowy Uniwersytet w Sumgaicie. W latach 1954–1958 był rektorem Azerbejdżańskiego Uniwersytetu Państwowego. W 1958 roku został wybrany członkiem Akademii Nauk Azerbejdżańskiej SRR.

phot. arch. BG AGH

Znaczek pocztowy wydany w 90. rocznicę urodzin profesora Jusufa Mamedalijewa

Tablica pamiątkowa w pawilonie A-4, siedzibie Wydziału Wiertnictwa, Nafty i Gazu

phot. Z. Sulima

fot. arch. BG AGH

Profesor Jusuf Mamedalijew – drugi od lewej – podczas prezentacji swoich dokonań

Jego główne prace naukowe związane są z procesem katalitycznym ropy naftowej i gazu ziemnego. On położył podwaliny pod chemię naftową w Azerbejdżanie. Zaproponował nowe metody chlorowania i bromowania różnych węglowodorów z udziałem katalizatorów, a zwłaszcza opracował sposoby otrzymywania czterochloru węgla, chlorometanu, dichlorometanu i innych cennych produktów za pomocą chlorowania metanu, początkowo w stacjonarnym katalizatorze, a następnie w gorącej warstwie. Badania w dziedzinie katalitycznego alkilowania węglowodorów aromatycznych, parafinowych, naftenowych za pomocą nienasyconych węglowodorów umożliwiły syntezę składników paliwa lotniczego na skalę przemysłową. Główne prace w zakresie aromatyzacji katalitycznej frakcji benzynowej oleju zostały wykonane w Baku. Badania aromatycznych, parafinowych i cykloparafinowych węglowodorów z nienasyconymi węglowodo-

rami w katalitycznej alkilacji pozwoliły na syntezę wysokiej jakości składników paliw lotniczych. Wielokrotnie swoją wiedzę dzielił się z innymi podczas różnego rodzaju szkoleń, podkreślając, że wszelkie osiągnięcia są możliwe dzięki wysoko wykwalifikowanemu personelowi. Wielokrotnie reprezentował Azerbejdżan na kongresach, zjazdach i sympozjach odbywających się w ZSRR, USA, Włoszech, Francji, Anglii, Węgrzech i Polsce, gdzie zawsze na najwyższym poziomie reprezentował swoje dokonania.

W 1958 roku w pobliżu Obserwatorium Astrofizycznego Shamakhi zostało założone miasteczko i nazwane na jego cześć. Opublikował ponad 200 prac naukowych i 6 monografii. Jego liczne osiągnięcia naukowe spowodowały, że został nagrodzony wieloma nagrodami państwowymi, najwyższa z nich to Order Lenina i został wręczony podczas II wojny światowej za aktywną pracę na rzecz wspierania frontu ważnymi produktami petrochemicznymi. Otrzymał też Order Chwały, również za zasługi dla produkcji zbrojeniowej, Order Czerwonego Sztandaru Pracy oraz wiele innych odznaczeń, w tym Nagrodę Stalina. Był też członkiem Rady Najwyższej Związku Radzieckiego. Podobno w 1957 roku była też rozważana sprawa zgłoszenia jego dokonań do Nagrody Nobla, jednakże na przeszkodzie stanęło to, iż te prace to tajemnica państwa i tajemnica wojskowa.

Jusuf Mamedalijew zmarł 15 grudnia 1961 roku w Baku i został pochowany w Alei Zasłużonych cmentarza w Baku. W 90. rocznicę urodzin w Azerbejdżanie wydany został znaczek okolicznościowy z jego portretem.

Akademik Jusuf Mamadalijew wniósł znaczący wkład w rozwój współpracy pomiędzy naukowcami z Azerbejdżanu i Polski. W latach 1957–1958 na zaproszenie polskich naukowców Jusuf

Pamiątkowa fotografia po uroczystym odświeżeniu tablicy

fot. Z. Sulima

Mammadalijew wygłosił na polskich uczelniach cykl wykładów z petrochemii. Pod jego nadzorem grupa polskich doktorantów przeprowadziła badania naukowe, które miały znaczenie dla rozwoju chemii i petrochemii w Polsce. Potwierdzeniem głębokich i owocnych więzi między naukowcami z Azerbejdżanu i Polski było przyznanie medalu jego imienia wybitnemu polskiemu historykowi, znawcy historii Bliskiego Wschodu i Azerbejdżanu oraz innych krajów Południowego Kaukazu, profesorowi Tadeuszowi Świątchowskiemu. Został on pierwszym zagranicznym naukowcem, który otrzymał to wyróżnienie. Medal ten przyznawany jest uczynom, naukowcom, pedagogom i artystom mającym wpływ na rozwój nauki, kultury i edukacji. Jusuf Mammadalijew jest autorem artykułu „O wkładzie polskich uczonych w rozwój nauki o chemii ropy naftowej”, w którym pisał, między innymi: „w tworzeniu nauki o chemii ropy naftowej i jej rozwoju polscy naukowcy odegrali wielką rolę i nadal odgrywają. Ich twórczość stanowi złotą skarbnicę nauki o ropie naftowej. Polska nauka o chemii ropy naftowej znajduje się obecnie w fazie jej wysokiego rozwoju; Polska nauka o ropie naftowej, która w swym składzie ma znakomitych badaczy, wyróżnia się charakterem zespołowym, czyli udziałem w procesie twórczym dużej armii chemików naftowych”. W zbiorach Biblioteki Głównej AGH znajduje się kilka książek jego autorstwa.

7–13 lipca 2014 roku w Azerbejdżanie przebywała delegacja Akademii Górniczo-Hutniczej, w skład której wchodził prof. Tadeusz Słomka – Rektor AGH, prof. Zbigniew Kąkol – Prorektor ds. Nauki oraz Marta Foryś – kierownik Działu Współpracy z Zagranicą. Przedstawiciele AGH zostali zaproszeni przez Baku Higher School of Oil, szkołę wyższą założoną przez firmę SOCAR – największą petrochemiczną korporację w Azerbejdżanie. Kluczowym wydarzeniem wizyty, obok spotkań z azerskimi instytucjami, uczelniami i organizacjami, było podpisanie porozumienia o współpracy pomiędzy Baku Higher School of Oil i Akademią Górniczo-Hutniczą. Była to pierwsza umowa AGH z azerskim uniwersytetem. Pracownicy AGH odwiedzili również Azerbejdżańską Akademię Nauk. Podczas spotkania z dyrektorem akademii uzgodniono wspólne kierunki współpracy między innymi w dziedzinie geoturystyki. Tutaj należy dodać, że prezesem akademii był kiedyś Jusuf Mammadalijew. W trakcie wizyty w Baku delegacja złożyła kwiaty na grobie Pawła Potockiego – zasłużonego dla Azerbejdżanu inżyniera polskiego pochodzenia. W drugiej połowie 2014 roku na terenie AGH został odsłonięty pomnik przedstawiający Pawła Potockiego, ufundowany przez Ambasadę Azerbejdżanu w Polsce. Podczas pobytu w Baku delegacja złożyła wizytę

w Ministerstwie Edukacji Azerbejdżanu. Rozmowy z Wiceministrem ds. Edukacji dotyczyły możliwości współpracy pomiędzy AGH a instytucjami edukacyjnymi Azerbejdżanu między innymi w ramach wymiany studentów, kadry naukowej i projektów badawczych. Ze względu na to, że ministerstwo dysponuje własnym programem stypendialnym, AGH podjęło starania o umieszczenie naszej uczelni na liście uniwersytetów rekomendowanych przez ministerstwo. Nawiązane wówczas kontakty okazały się na tyle trwałe, że 24 kwietnia 2019 roku w Akademii Górniczo-Hutniczej odbyła się uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej poświęconej azerbejdżańskiemu naukowcowi i przyjacielowi Polski – Jusufowi Mamedalijewowi. W wydarzeniu, któremu przewodniczył prof. Jerzy Lis – Prorektor ds. Współpracy, uczestniczyli między innymi: prof. Anna Siwik – Prorektor ds. Studenckich, prof. Andrzej R. Pach – Prorektor ds. Nauki, prof. Mirosław Karbowniczek – Prorektor ds. Ogólnych, prof. Rafał Wiśniowski – Dziekan Wydziału Wiertnictwa, Nafty i Gazu, dr Hasan Hasanov – Ambasador Nadzwyczajny i Pełnomocny Republiki Azerbejdżanu w Polsce oraz Rejchan Alijewa – kierownik Wydziału Nauki i Oświaty Ministerstwa Kultury Azerbejdżanu Wugar Bachiszow i dyrektor domu-muzeum Jusufa Mamedalijewa. W trakcie uroczystości złożono kwiaty pod znajdującym się na skwerze pomiędzy pawilonem C-4 a Biblioteką Główną, pomnikiem polskiego inżyniera Pawła Potockiego, który wniósł istotny wkład w rozwój przemysłu naftowego w Azerbejdżanie. Pamiątkowa tablica znajduje się w budynku A-4 na III piętrze – siedzibie Wydziału Wiertnictwa, Nafty i Gazu. Na tablicy znajdują się reliefy godła Polski i Azerbejdżanu oraz popiersia Jusufa Mamedalijewa i następujący napis:

JUSUF MAMEDIJEW
1905–1961
WYBITNY CHEMIK,
ZASŁUŻONY DLA PRZEMYSŁU
PETROCHEMICZNEGO,
PREZES AZERBEJDŻAŃSKIEJ AKADEMII NAUK,
PRZYJACIEL POLSKI
AMBASADA REPUBLIKI AZERBEJDŻANU /
KRAKÓW 2018

Źródła:

- Foryś M.: Wizyta Rektora AGH w Azerbejdżanie. Biuletyn AGH 2014, nr 80–81, s. 17–18, [foto],
- Mamedaliev J.G.: izbrannyye proizvedeniya. V trech tomach. Baku, 1964. T. 1, s. 5–11, [foto],
- Yusif Mammadaliyev [online] [przeglądany 3.02.2020], [foto], Dostępny w: https://en-wikipedia.org/wiki/Yusif_Mammadaliyev,
- Wrzozczyk K.: Tablica pamiątkowa poświęcona Jusufowi Mamedalijewowi. Biuletyn AGH 2019, nr 136, s. 27, [foto].

Tablica pamiątkowa w pawilonie A-4

foto: Z. Sulima